

УДК 378.147

О. В. КОЖЕДУБ,*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету, м. Київ***С. В. СІРИЙ,***кандидат політичних наук, доцент кафедри військової педагогіки та
психології Військового інституту Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НИМИ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті автори розкривають особливості організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ході опанування ними психолого-педагогічних дисциплін; досліджують сутність такого педагогічного явища, як “самостійна робота студентів” та проводять аналіз методичної літератури, що допомагає в її організації.

Ключові слова: *сутність самостійної роботи студентів, класифікація видів самостійної роботи, види самостійної роботи, інженер-педагог, психолого-педагогічні дисципліни.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній українській системі вищої освіти спостерігаються модернізаційні процеси, які виявляються у поступовому відході від традиційної лекційної системи опанування студентами нового матеріалу до самостійного пошуку нових знань.

Загальновідомим є той факт, що інформаційний простір оновлюється кожні шість-вісім років. Обсяг нових знань, які необхідно освоїти сучасному студенту, значно перевищує ту кількість інформації, яку опано-

ували студенти у другій половині минулого століття. У зв'язку з цим основним засобом та формою здобуття студентом необхідних для ефективної майбутньої професійної діяльності знань є його самостійна робота.

Стрімкий розвиток високих технологій вимагає особливого та відповідального підходу до підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. Проблема організації самостійної роботи та формування навичок і вмій самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання є актуальною та ключовою у системі підготовки педагогічних кадрів.

Перед викладацьким складом вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку викладачів технічних дисциплін, стоїть відповідальне завдання – навчити студентів самостійно здобувати нові знання та озброїти їх методикою організації самостійної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У теорії і практиці сучасної вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою удосконалення самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів: розглянуто теоретико-методологічні засади організації самостійної роботи у системі підготовки педагога в умовах університетської освіти (А. Алексюк, І. Бендера, В. Бондар, С. Вітвицька, О. Глузман, В. Козаков, О. Кучерявий, О. Мещаніков, В. Мороз, О. Микитюк, Ю. Піменова, В. Сагарда та ін.); визначено педагогічні умови підвищення ефективності організації та управління самостійною роботою студентів (Е. Гапон, Л. Журавська, Г. Романова, М. Смирнова, М. Солдатенко, Б. Степанишин, І. Шимко та ін.); розглянуто самостійну роботу студентів як засіб удосконалення підготовки майбутнього педагога (І. Бобакова, В. Буринський та ін.); обґрунтовано окремі аспекти організації самостійної роботи студентів під час викладання окремих навчальних дисциплін (Е. Борткевич, Н. Ванжа, В. Василів, В. Грішин, Н. Кардаш, З. Кучер, О. Рогова, Н. Шишкіна та ін.) тощо.

Проте у науково-методичній літературі недостатньо висвітлені питання методики організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів під час опанування ними професійно-орієнтованих дисциплін, в тому числі дисциплін психолого-педагогічного напрямку. Тому **метою даної статті** є аналіз окремих аспектів методики організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ході вивчення ними психолого-педагогічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація мети нашого дослідження вимагає з'ясування сутності поняття “самостійна робота студентів”, що є досить ємним та багатограним, а тому чіткого та повного визначення не має. Представники різних педагогічних шкіл підходили та підходять до формулювання визначення цього поняття з різних теоретико-методологічних позицій. Слід згадати таких корифеїв педагогічної думки, як Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А. Дистервег, Дж. Дьюї, К. Ушинський, А. Петровський, Л. Рувинський, І. Кобиляцький та інші, які багато уваги приділяли проблемам організації самостійної роботи тих, хто навчається.

Так, зокрема, А. Петровський відмічав, що науковці, учителі-практики, методисти розкривають сутність самостійної роботи по-різному: з позиції шляхів керівництва її виконання та форм організації навчальних занять; з позиції самостійної діяльності учня, що включає в себе нові операції, які формуються, або перенесення операцій (виконання вже сформованих раніше операцій стосовно до нового матеріалу); з позиції характеру і значення завдань для виховання та розвитку особистості учня та якості досягнення результатів [17].

Зазначимо, що Е. Голант розглядає сутність поняття “самостійна робота” як умову виховання [7]. Такі науковці, як А. Ковальова, А. Бушля, І. Кузьміна, П. Глоріозов [6, 18] визначають самостійну роботу як метод навчання, а Ф. Соловйова, Т. Герасимова, В. Коринська, А. Усова розглядають її як прийом учіння [5, 25, 27].

Як форму позааудиторної навчальної діяльності студентів розглядають самостійну роботу Л. Рувинський та І. Кобиляцький [24].

Свою точку зору на самостійну роботу учнів Р. Мікельсон визначав таким чином: “під самостійною роботою ми розуміємо виконання учнями завдань без будь-якої допомоги, але під наглядом учителя” [14].

Існують також інші підходи до сутності самостійної роботи. Так, М. Данілов розуміє самостійну роботу студентів як засіб організації та управління їх навчально-пізнавальною діяльністю відповідно до поставленої мети [8, 11]. В. Вяткін вважає самостійну роботу незмінним засобом активізації навчання [3, 4].

Більш широко до сутності самостійної роботи підійшов П. Підкасистий. Науковець проаналізував праці своїх попередників, зробив висновок, що самостійна робота – це не форма організації навчальних занять і не метод навчання, її правомірно розглядати скоріше як засіб залу-

чення тих, хто навчається, до самостійної пізнавальної діяльності, засіб її логічної і психологічної організації. Інакше кажучи, самостійна робота – це засіб організації та здійснення студентами визначеної діяльності відповідно до поставленої мети. Водночас він звертає увагу на те, що в процесі навчання самостійна робота виступає як спеціальний педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю учнів, яка повинна включати предмет і метод наукового пізнання [19].

Самостійну роботу як форму організації діяльності тих, хто навчається, розглядає Б. Єсіпов [10]. Відображаючи різнобічність у визначенні самостійної роботи, Є. Борткевич зазначає, що з одного боку самостійна робота – це вид діяльності, який є необхідною умовою свідомого засвоєння знань на усіх стадіях навчання, з іншого боку – це організаційна форма навчальних занять [1].

Досліджуючи природу самостійної роботи, І. Підласий визначає, що однією з її форм є самостійна домашня робота [23]. Таким визначенням автор, по-перше, поділяє самостійну роботу на аудиторну (класну) і домашню (позааудиторну); по-друге, конкретизує, що саме позааудиторна робота розглядається як форма навчання.

Здійснений нами аналіз теоретико-методологічних підходів до визначення сутності поняття “самостійна робота студентів” дозволяє зробити такі висновки: самостійна робота студентів являє собою метод навчання і прийом учіння; засіб організації та здійснення визначеної діяльності, організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю, засіб організації навчальних занять, навчальної роботи, засіб активізації пізнавальної діяльності в процесі навчання, індивідуалізації навчання, оволодіння навчальним матеріалом та засвоєння знань, умінь, навичок у час, вільний від обов’язкових занять; форму навчання, організації навчального процесу, організації діяльності студентів під керівництвом викладача, індивідуального навчання, індивідуалізації та диференціації навчання; умову виховання і наступності в роботі школи та ВНЗ; діяльність з виконання завдань, виявлення активності і творчості учнів у розумових та практичних діях; вид навчальних занять (форму навчання), діяльності студентів, виконання завдань (навчально-пізнавальну діяльність).

Отже, ми можемо стверджувати, що самостійна робота студентів – це певним чином організована діяльність, що має у своїй структурі такі компоненти: мету, план, зміст, методи пізнання, методи самоконтролю, результат. Самостійна робота студентів певною мірою відрізняється від

їх звичайної навчальної діяльності. Самостійна робота студентів є такою, що саморегулюється, самокерується, внутрішньо мотивується, носить вибірковий характер.

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що існує проблема класифікації самостійної роботи студентів. Групування різноманітних видів самостійних робіт представниками різних наукових шкіл здійснюється на підставі таких ознак: місце проведення, тип керівництва викладача, результат роботи, джерела знань, метод навчання, дидактична мета, характер навчальної діяльності, ступінь складності виконання самостійних робіт, характер завдань для них, рівень самостійності учнів при виконанні завдань тощо.

На жаль, обсяг наукової статті не дозволяє всебічно розглянути існуючі у дидактиці класифікації самостійної роботи студентів, проте деякі з них заслуговують на увагу.

Так, А. Вербицький, Ю. Попов, В. Подлеснов, Е. Андрюсюк слушно поділяють самостійну роботу студентів таким чином: за місцем проведення – аудиторна та позааудиторна самостійна робота студентів; за типом керівництва викладача – під безпосереднім контролем викладача та з “відсроченим” контролем; за видами діяльності – репродуктивні та продуктивні [2].

В основу класифікації В. Добромислов поклав результати роботи [9]. Дана класифікація має такі групи самостійних робіт: самостійні роботи із спостереження та констатації фактів; самостійні роботи із співставлення, порівняння та установлення зв'язку між явищами; самостійні роботи із виділення в подіях чи явищах найбільш суттєвого; самостійні роботи із визначення типового в низці явищ, узагальнення та обґрунтування висновків [9].

Так, В. Стрезікозін в основу класифікації покладає джерело знань та метод навчання: робота з підручником та навчальною книгою; робота з довідковою літературою; розв'язання та співставлення завдань; навчальні вправи звичайні та в зошитах з друкованою основою; твори та описи; спостереження та лабораторні роботи; роботи-завдання, пов'язані з використанням ілюстрацій, схем, графіків та роздаткового матеріалу; графічні роботи [26].

В основі класифікації Б. Єсіпова лежить дидактична мета. Цілком логічно автор виділив такі типи самостійних робіт: самостійні роботи з метою одержання нових знань; самостійне набуття знань без попередньо-

го викладу вчителем; самостійні роботи для первинного закріплення та застосування одержаних знань; самостійні роботи для повторення та перевірки знань, умінь, навичок; робота з метою узагальнення та систематизації одержаних знань [10].

На практиці такою, що найбільш придатна для застосування, є класифікація самостійних робіт залежно від характеру навчальних завдань та пізнавальної діяльності учнів. Таку класифікацію запропонував П. Підкасистий [19; 20]. Він поділяє самостійні роботи таким чином: самостійні роботи за зразком; реконструктивні самостійні роботи; варіативні самостійні роботи на використання понять науки; творчі самостійні роботи.

У процесі підготовки майбутніх інженерів-педагогів професорсько-викладацьким складом кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету активно використовуються різноманітні форми, методи та види самостійної роботи студентів.

Для аналізу стану організації самостійної роботи студентів нами було взято ряд методичних розробок психолого-педагогічних дисциплін: курс лекцій з дисципліни “Професійна педагогіка” [12]; навчальна програма та методичні матеріали до вивчення курсу “Методика професійного навчання у вищій школі” [15]; плани семінарських занять та методичні вказівки до вивчення курсу “Вікова та педагогічна психологія” [22]; програма курсу та методичні вказівки до вивчення дисципліни “Основи науково-педагогічних досліджень” [16]; плани семінарських занять та методичні вказівки до вивчення курсу “Психологія” [21]; Методичні вказівки до вивчення розділу “Психологія особистості” (тести, вправи, завдання для самостійної роботи) [13].

У ході дослідження нас цікавили такі моменти: чіткість поставленої мети самостійної роботи студентів, особливості формування мотивації навчальної діяльності, повнота змісту діяльності (наявність визначень, пояснень, списку рекомендованої літератури), запропоновані студентам методи та прийоми їх самостійної навчально-пізнавальної діяльності, контрольні заходи (питання для самоконтролю, творчі завдання для самостійної роботи, тести, кросворди).

Зауважимо, що всі зазначені вище методичні розробки мають вступне слово, в якому автори окреслюють мету вивчення даної дисципліни (наприклад, сприяти формуванню уявлення студентів про широкий спектр наукових педагогічних знань, підходів, точок зору, концепцій, теорій [12]), мотивують до опанування професійно-орієнтованих дисциплін (напри-

клад, освіта – це найголовніший чинник розвитку високорозвинених цивілізованих держав, формування високої духовності, інтелігентності, культури, почуття соціальної відповідальності за результатами впровадження науково-технічних ідей, нових технологій, за все те, що залишає нащадкам кожне покоління [12]).

Зміст кожної методичної розробки визначає напрям пошукової діяльності студентів, майстерне використання засобів рубрикації тексту допомагає студентам знайти головні моменти (план лекції, стислий виклад теми, тести, вправи, завдання для самостійної роботи).

Тексти розробок містять багато чітких визначення, дають читачеві уявлення про багатогранність психологічних та педагогічних явищ. Так, наприклад, автор “Методичних вказівок до вивчення розділу “Психологія особистості” (тести, вправи і завдання для самостійної роботи)” дає декілька визначень поняття “особистість”. Особистість – це свідомий індивід; особистість – це людина, якій притаманні свобода волі, здатність до вибору, відповідальність, прагнення досягти життєвого успіху; особистість – це людина як суб’єкт соціальних відносин та свідомої діяльності, соціалізований індивід, котрий утілює найсуттєвіші соціально значущі властивості. Цікавим є те, що тестові завдання зазначених “Методичних вказівок ...” сформульовані так, що вимагають від студента самостійного пошуку додаткових знань.

Заслуговує на увагу різноманітність рівнів складності питань. Так, є питання репродуктивного характеру – “Назвіть фактори формування особистості”, “Яке з визначень спадковості є правильним?”; пошукового характеру – “Доберіть терміну відповідне визначення”. До завдань творчого характеру належать такі, як – “Опишіть образ людини, що є особистістю” [13]. Таке завдання потребує від студента використання всіх отриманих з даної теми знань.

Привертають особливу увагу запропоновані укладачами “Навчальної програми та методичних рекомендацій до вивчення курсу “Методика професійного навчання у вищій школі” [15] студентам прийоми самостійної роботи. Автори пропонують у ході пошуку відповідей на кожне питання семінарського заняття виконати особливе практичне завдання. Наприклад, результатом відповіді на питання: “Види, форми та методи контролю навчальних досягнень студентів, шляхи їх удосконалення” є здійснення порівняльного аналізу усного та письмового виду контролю навчальної діяльності студентів. А результатом відповіді на питання

“Проблеми подолання неуспішності студентів” є есе на тему “Шляхи зацікавленості студентів у навчанні” [15].

Зазначимо, що тести, вправи, завдання для самостійної роботи студентів є не лише засобом пошуку нових знань, а й інструментом самоконтролю знань. Результатом самоконтролю правильно організованої самостійної навчально-пізнавальної діяльності є чітка система знань, умінь та навичок, відповідальність, дисциплінованість, працелюбність.

Висновки. Отже, аналіз науково-педагогічної та методичної літератури допоміг:

1) встановити, що самостійна робота студентів – це унікальне педагогічне явище, яке містить у собі ознаки методу навчання, засобу організації та активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, форми навчання, умови виховання та має елементи, які притаманні будь-якому виду діяльності – мету, план, зміст, методи пізнання, методи самоконтролю, результат;

2) з'ясувати різноманітність підходів до класифікації самостійної роботи студентів;

3) довести, що підготовка майбутніх викладачів технічних дисциплін здійснюється відповідно до вимог Болонського процесу, а саме: самостійна робота студентів постійно перебуває в центрі уваги педагогів кафедри. Останні знаходяться в постійному пошуку засобів активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Подальшим напрямком дослідження зазначеної проблеми є змістово-функціональне наповнення організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів під час вивчення дисциплін інженерного профілю.

Список використаної літератури

1. Борткевич Е. К. Самостоятельная работа курсантов высших училищ по социально-экономическим дисциплинам / Е. К. Борткевич. – Л. : Изд-во Лен. ун-та, 1950.

2. Вербицкий А. Самостоятельная работа студентов: проблемы и опыт / А. Вербицкий, Ю. Попов, В. Подлеснов, Е. Андросюк // Высшее образование в России. – 1995. – № 2. – С. 138.

3. Вяткин Л. Г. Развитие познавательной активности и самостоятельности учащихся и студентов : межвуз. сб. науч. тр. – Вып. 1. – Саратов : Саратовск. ун-т, 1979.

4. Вяткин Л. Г. Опыт развития познавательной самостоятельности студентов / Л. Г. Вяткин, Т. И. Железовский // Специалист. – 1993. – № 1. – С. 61–66.

5. Герасимова Т. П. Методы и формы организации обучения географу / Т. П. Герасимова, В. А. Коринская. – М. : Просвещение, 1964.
6. Методика обучения химии в восьмилетней школе / Глоризов П. А. и др. – М. : Просвещение, 1966.
7. Голант Е. Я. О развитии самостоятельной и творческой активности учащихся в процессе обучения / Е. Я. Голант // Воспитание познавательной активности учащихся и самостоятельности учащихся. – Ч. I. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 1969.
8. Данилов М. А. Процесс обучения в советской школе / М. А. Данилов. – М. : Учпедгиз, 1960.
9. Добромислов В. А. О системе изложений и сочинений в семилетней школе / В. А. Добромислов // Русский язык в семилетней школе. – 1946. – № 1. – С. 39–42.
10. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Б. П. Есипов. – М. : Учпедгиз, 1961.
11. Журавська Н. С. Проблема самостійної роботи в системі неперервної освіти / Н. С. Журавська // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми : матеріали міжнародної наук.-практ. конф.: у 6-ти кн., кн. 5. – Чернівці : Митець, 1996. – С. 63–66.
12. Курс лекцій з навчальної дисципліни “Професійна педагогіка” Модулі 1, 2, 3. Для напряму 6.01.0104 “Професійна освіта” (для кредитно-модульної системи навчання) / укл. Старовойт С. М. – К. : НТУ, 2009.
13. Методичні вказівки до вивчення розділу “Психологія особистості” (тести, вправи і завдання для самостійної роботи) для кредитно-модульної системи навчання / укл. Волобуєва С. В. – К. : НТУ, 2007.
14. Микельсон Р. М. О самостоятельной работе учащихся в процессе обучения. – М. : Учпедгиз, 1940.
15. Навчальна програма та методичні матеріали до вивчення курсу “Методика професійного навчання у вищій школі” для спеціальності “Професійне навчання” / Укладачі : к. пед. н., проф. Бахтиярова Х. Ш., к. пед. н., доц. Голубева М. О. – К.: НТУ, 2008. – 116 с.
16. Основы научно-педагогических исследований: навчальна програма та вигоди до проведення педагогічного дослідження / укладачі Арістова А. В., Старовойт С. М. – К. : “МП Леся”, 2007.
17. Основы педагогики и психологии высшей школы / под ред. А. В. Петровского. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986.
18. Очерки педагогики : учебное пособие для ун-тов / под ред. А. Г. Ковалев, А. И. Бушли, И. В. Кузмина. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963.
19. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980.

20. Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся (Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества) / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1972.
21. Плани семінарських занять та методичні вказівки до вивчення курсу “Психологія” для студентів, що навчаються за кредитно-модульною системою / укл. Волобуєва С. В. – К. : НТУ, 2009.
22. Плани семінарських занять та методичні вказівки до вивчення курсу “Вікова та педагогічна психологія” для студентів спеціальності 6.010100 “Професійне навчання”, напрям підготовки 0101 “Педагогічна освіта” за профілем підготовки “Експлуатація і ремонт місцевого та автомобільного транспорту” / укл. Старовойт С. М. – К. : НТУ, 2008.
23. Подласый И. П. Педагогика : учеб. для студентов высших пед. учеб. заведений / И. П. Подласый. – М. : Просвещение; Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996.
24. Рувинский Л. И. Основы педагогики : учеб. пособие для слушателей ИПК, преподавателей пед. дисциплин ун-тов и пед. вузов / Л. И. Рувинский, И. И. Кобыляцкий. – М. : Просвещение, 1985.
25. Соловьев А. Ф. Самостоятельная работа учащихся с учебником на уроке / А. Ф. Соловьев // Советская педагогика. – 1960. – № 2. – С. 58.
26. Стрезикозин В. П. Организация процесса обучения в школе / В. П. Стрезикозин. – М. : Просвещение, 1968.
27. Усова А. В. Влияние системы самостоятельных работ на формирование у учащихся научных понятий / А. В. Усова. – Л., 1970.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Ціпко В. В.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2013.

Кожедуб Е. В., Серый С. В. Особенности организации самостоятельной работы будущих инженеров-педагогов при изучении ими психолого-педагогических дисциплин

В статье авторы раскрывают особенности организации самостоятельной работы будущих инженеров-педагогов во время освоения ими психолого-педагогических дисциплин; исследуют сущность такого педагогического явления, как “самостоятельная работа студентов”; делают анализ методической литературы, которая помогает студентам в организации их самостоятельной работы.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, сущность самостоятельной работы студентов, классификация видов самостоятельной работы студентов, организация самостоятельной работы студентов.

Kozhedub O. V., Siryi S. B. Peculiarities of organization of the independent work of the future engineers-pedagogues during the studying of the psychological and pedagogical subjects

In the article the authors reveal the characteristics of the independent work of the future engineers-pedagogues during the studying of the psychological and pedagogical subjects; research the essence of such pedagogical phenomenon as “independent work of the students” and conduct the analysis of the methodological literature contributing to its organization as well.

Keywords: *essence of the independent work of the students, classification of the independent work, types of the independent work, engineer-pedagogue, psychological and pedagogical subjects.*